

CERFLA

TARO

fuddorde

Janvier 2023

KONNGOL HOOREEJO CERFLA

Ndee deftere inniraande Taro (*fudɗorde*) ari ko duusde janngoobe demngal fulfulde mbela fooyre maggal ina yaynanoo humiibe e binndi e ndeer Afrik fof, riiwtana be nibbere e majjere.

CERFLA booyii jannginde e nder Senegaal haa teenɗi noon e diiwaan Ferlo e Jolof burɗo oo hebtinireede ndema e ngaynaaka.

Darnde CERFLA, wonaa tan winndude e janngude, ko yoo nedɗo naftoro ko janngi koo e kala e gede bambaare. Duum saabii janɗe ndee yahdinaa e gede bambaare godde, ko wa'i no yeewtagol cellal, yubbo dente, yellitgol rewbe, moy'yingol taariindi, kaɓtagol baasal, ekn.

Haaloobe pulaar noon mbiyi : « *Nde wutte fotndetee e jullaare yoo taw joom mum tawaaka* ». Hade janngoobe fewjaneede kabirde, yoo laabe hol ko be njidi janngineede. Sabu mawɗo ko maccuɗo haaju mum. So fellitii woppude golle mum, ruttoo e duɗal, ko daminaade maa o heb toon ko ina ittinira golle mum ko leelaani.

Caggal nde CERFLA humpitii wonde, ko woni ngoy'aaji yimbe bee tigi rigi, ko ɗakkere kuutorde e kabirde jahɗude e nguurndam maɓbe, fellitii muulande be fannuui didi defte :

- fannu gadano oo, ko defte janngoobe : deftere taro fudɗorde e deftere hiisa fudɗorde,
- fannu dimmo oo, ko defere ruttorde : deftere celluka e mbinndiin. Deftere noon ko ngalu, foti ko reeneede. Maa yuurnitee, sunnee e kala fannu, nde waawa yeebeede e ɗari mum, yeebee e loowdi mum. Ko e ngoon yeeso min njettata haralleebe e kala fannu, ko wa'i no IDEN Linguère, gardiido PMA/ENFSenegaal, Mammadu Lih gardiido ARED, Aali Ñaɗ DALN, Profesoor Fari Siilat Kah kam e goomu CERFLA addube ñeeñal mumen, ganndal mumen e ballal mumen, haa deftere ndee waawi yaltude.

Ndeen noon, eden daminii wonde ndee deftere maa jabbe no haanirta nii. Woni gaynaako, demoowo walla kala baawɗo wonde, sabu janɗe alaa keerol, ko dum «*famɗa suura, heewa lammina*». Eden mbiya be ko kam en muulanaa ndee ɗoo deftere. Eden ñaagoo Geno yo nde wonan be bural.

On njaaraama.

Hooreejo CERFLA

LIMTO ALKULE PULAAR

a b ɓ c d ɗ e f g h i j k l m

n ñ ŋ o p r s t u w y y' mb

nd nj ng

A B Ɓ C D Ɗ E F G H I J K

L M N Ñ Ŋ O P R S T U W Y

Y' ? MB ND NJ NG

LELINGO DEFTERE NDEE

Ndee deftere Taro (fudɗorde), wadi ko tay'e didi mawde.

TAYRE 1

Woni e mayre ko janɗe kala ko feewti e alkule dee. Nde loowaa ko e dame jeegom :

1. Janɗe e nehdi
2. Cellal
3. Ndema e ngaynaaka
4. Nguurndam pelle
5. Taariindi
6. Biileydaagal

Alkule dee ngoni ko e kelle ñaame dee. Ngam wallude janngoowo oo huutoraade de e anndude sifaaji majje, heen hello fof fudɗorii ko natal ngal alkule didi cawndii. Heen gootal fof adii winndeede ko e binndol cewngol kadi ngal winnditaa les mum e binndol buttol.

Natal fof ina jiimi konngol puɗɗorgol, ngol silee e kijjande haa yettoo e alkule janngeteede dee.

De njippinee :

- de mbindee e teelal, de nduurtee so ko de laabde walla de ciddee so de muume,
- de tafiree kijjande,
- de taree e nder kijjande de,
- de tafiree kelme.

So hello ngoo waklitaama e bannge dewɗo heen o:

- kelme tafee, cilee,
- konngi tafee, taree,
- winndannde taro waɗee,
- dum jokkitiree fido.

So lowre ndee huubii, rewto waadee.

TAYRE 2

Nde soomi ko binndande de goomu hebloobe CERFLA bulnii walla cubaade e de janngube e duɗe haa njalti be mbadi.

LOOWDI DEFTERE NDEE

TAYRE 1

JANDE E NEHDI	8
Alkule a - b	9
Alkule o - t	11
Alkule i - n	13
<i>Rewto binndande</i>	15

CELLAL	16
Alkule e - d	17
Alkule u - l	19
Alkule s - c	21
Alkule g - k	23
<i>Rewto binndande</i>	25

NDEMA E NGAYNAKA	26
Alkule j - y	27
Alkule p - w	29
Alkule ɗ - f	31
<i>Rewto binndande</i>	33

NGUURNDAM PELLE	34
Alkule ñ - m	35
Alkule h - nd	37
<i>Rewto binndande</i>	39

TAARIINDI	40
Alkule mb - ŋ	41
Alkule ng - y'	43
<i>Rewto binndande</i>	45

BIILEYDIYAAGAL	46
Alkule r - ɓ	47
Alkule nj - '	49

REWTO HUUBTIDINNGO	51
Limto, sifaa e mba'di alkule pulaar	52

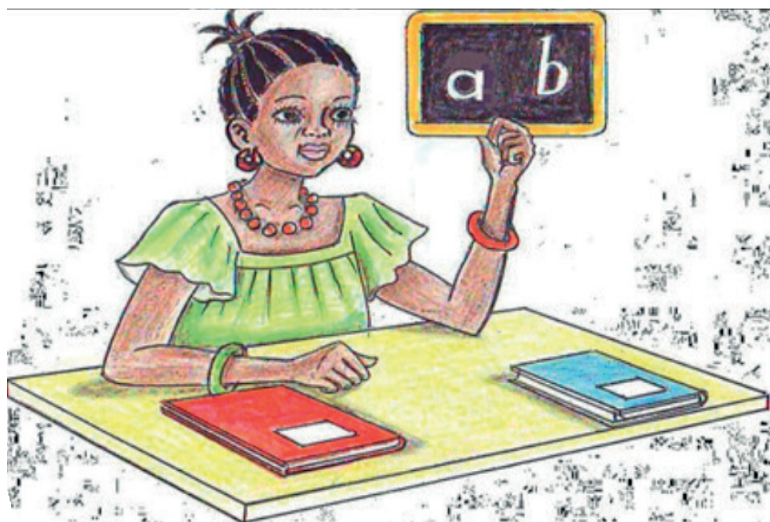
TAYRE 2

<i>Afrik</i>	53
<i>Badtorgol rewbe e jodle taynande</i>	54
<i>Ladde</i>	55
<i>Darnde CERFLA</i>	56

JANDE E NEHDI

1. WALLUDE SUKAA'BE NO NJANNGIRI
2. JANDE DEMDE NGENNDIJE
3. ÑIIBNUGOL SUKAA'BE E JANDE

a
A

b
B

Aminata e
Ami-na-ta e
ta
a

Abba BA ko sukaaɓe
Ab-ba
ba
b

Mbinnden:

a – b

aa – bb

A – B

Tafen kijjande:

b-a

ba

b-aa

baa

a-b

ab

aa-b

aab

Taren kijjande:

baa-ba

aa-ba

ab-ba

bab-baa

Tafen kelme :

baa-ba → baaba

aa-ba → aaba

ab-ba → abba

bab-ba → babba

Cilen kelme :

baaba → baa-ba

abba →

aaba →

babba →

Taren kelme :

baaba aaba abbaa babbaa

Tafen konngi :

abba abbaa

babbaa abbaa

sukaabe abba

Taren konngi :

jaṇde e binndol ko jojjande sukaabe.

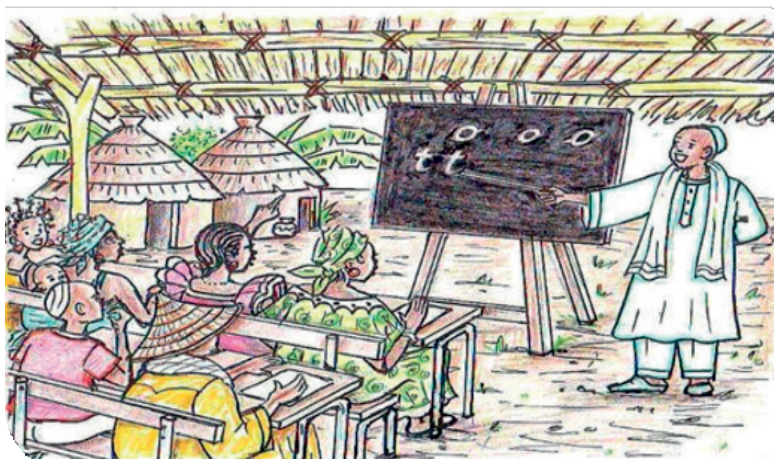
baaba abba abbaa

Winndannde taro:

jaṇde inna jojjanni kala aade. sukaabe baaba njanngii.

Fido:

O
O

t
T

Janngude taro ko fotde mo woni kala

ta-ro fot-de

ro fot

o t

Mbinnden :

o - t

oo - tt

O - T

Tafen kijjande :

t - a → ta t - aa → taa

t - o → to t - oo → too

o - b → ob oo - b → oob

a - t → at aa - t → aat

o - t → ot oo - t → oot

Taren kijjande :

tot-taa ta-ta

taa-ta tob-bo

ot-ta taa-to

ob-oob

Tafen kelme :

baa-ta → baata
 too-ba → tooba
 ba-ta → bata

Cilen kelme :

baata → baa-ta
 tobbo →
 taato →
 abba →

Taren kelme

baata – tobbo – taato – abba

Tafen konngi :

taato – tato
 abba – baaba – aaboo – sukaabe

Taren konngi :

sukaabe abba tato cellaani.
 talaata babbaa tutii.
 talaata abba abboo baaba.

Winndande taro:

janɗe taro e binndol ko jojjannde abba e baaba. baaba abba ko
 janngudo demngal mum neeniwal.
 janngudo demngal mum neeniwal wadi ko fotde mum.

Fido:

i
I

n
N

fedde nanondiral ina daranii jaŋde sukaaŋe.

nanondiral daranii
na-no-ndi-ral da-ra-nii
ndi nii
i n

Mbinnden:

i - ii

n - nn

I - N

Tafen kijjande :

n- a → na	n- aa → naa	a -n → an
aa-n → aan	n-o → no	n-oo → noo
o-n → on	oo-n → oon	n-i → ni
n-ii → nii	i-n → in	ii-n → iin

Taren kijjande :

na-ni	naa-ne
in-na	aa-nii
na-no	nii-nii

Tafen kelme :

na-no	→	nano	in-na	→	inna
ba-naa	→	banaa	an-ta	→	anta

Cilen kelme :

naane	→	naa-ne	inna	→	in-na
taanoo	→	taa-noo			
tinee	→				
bana	→				
aanniino	→				

Taren kelme

naane – bana – taano
inna – aanniino – tinee

Tafen konngi :

neene – banna – abba – nooto – baabaa – inna – sukaaƙe – tato
abbii – naane – totti – abboo – binta – banaa – bonnii

Taren konngi :

naane neene inna totti baaba bata
abba inana abboo binta
jaƙde e binndol ko fotde binta e banna
taanoo bonnii sukaaƙe baaboo
fedde nanondiral ina teentini jaƙde

Winndannde taro :

ñiibnugol sukaaƙe e jaƙde ko fotde men.
jaƙde ko joggannde sukaaƙe teentunde.
fedde nanondiral dolli ina daranii ñiibnude sukaaƙe e jaƙde.

Fido:

REWTO BINNDANDE JANNGAADE

a → tarde
→ taarde

b → aba
→ abba

o → boli
→ booli

t → bati
→ batti

i → bidi
→ biidi

n → nani
→ nanni

NAAMNE PA'DE E DAMAL JANDE E NEHDI

1. Hol nafaore jan̄de waawi battinde e ned̄do kañum e ren̄ndo ngo ?
2. Hol peeje ndad̄du-d̄on ngam ñiib̄nude sukaabe mon e jan̄de ?
3. Hol ko jan̄de wayli e nguur̄ndam mon ?
4. Mbele bam̄taare ina waawi hebeede so jan̄de ñakkii ?

CELLAL

1. DEWLE KEÑORAADE
2. LAABAL E SENAARE
3. YEEWTAGOL REWBE-DEEDI'EN
4. CELLAL JAWDI

d
D

Tafen kelme:

da – daa – de	→	dadaade	
ad – dee – de	→	addeede	
dee – de	→		daa –
dii – di	→		doo –

Cilen kelme:

daado	→	daa – do
aadee	→	aa – dee
abbaade	→	ab – baa – de
baade	→	baa – de
banaade	→	
bonde	→	
aandude	→	
bettude	→	

Tafen konngi:

daado – baaba – abba – deede – bede – naane – poti
 addii – ina – neene – keñoraade – sukaaɓe – tutoo – bonaani – men
 teene – abbii – e – jaɗde – inna – yuurniteede

Taren konngi:

dewle keñoraade ina poti yuurniteede. baaba abba nana abbii e jaɗde.

Winndande taro:

jaɗde ko jojjannde sukaaɓe teenɗunde.
 dewle keñoraade ina bonna jaɗde sukaaɓe rewɓe.
 neene inna bonnii jaɗde binta e daado.
 binta e daado ene poti janngude.

Fido:

u
U

l
L

anndu ko senaare e laabal ndeeni cellal.

annd <u>u</u>	laa <u>ba</u> <u>l</u>
an-nd <u>u</u>	laa- <u>ba</u> <u>l</u>
nd <u>u</u>	<u>ba</u> <u>l</u>
<u>u</u>	<u>l</u>

Mbinnden:

u - l

uu - ll

U - L

Tafen kijjande :

l - a → la

l - aa → laa

a - l → al

aa - l → aal

l - e → le

l - ee → lee

e - l → el

ee - l → eel

l - u → lu

l - uu → luu

u - l → ul

uu - l → uul

l - o → lo

l - oo → loo

o - l → ol

oo - l → ool

l - i → li

l - ii → li

i - l → il

ii - l → iil

Taren kijjande :

lee-le al-la

la-laa-de el-la

lad-de

il-nee-de oo-lo

lal-laa al-laa-du

duu-le

uul-de lu-laa-de

leel-de ul-lu-de

lal-laa

Tafen kelme:

al-laa-du	→	allaadu	ud-du-de	oo-laa-de
el-la	→	ella	il-nu-de	tel-laa-de
be-laa	→	belaa	in-nu-de	ab-baa-de
			o-tu-de	bal-laa-de

Cilen kelme:

duule	→	duu-le	ullude	→	ul-lu-de
dolnaade	→	dol-naa-de			
ottude	→				
allaadu	→				
beddal	→				
adaade	→				
lella	→				

Tafen konngi:

deede – baaba – addu – baalel – badde – uddu – ladde – cellal
daado – baali – e – senaare – abbii – ina – boni – laabal – ko addata
senaare – ndeeni – wonndude

Taren konngi:

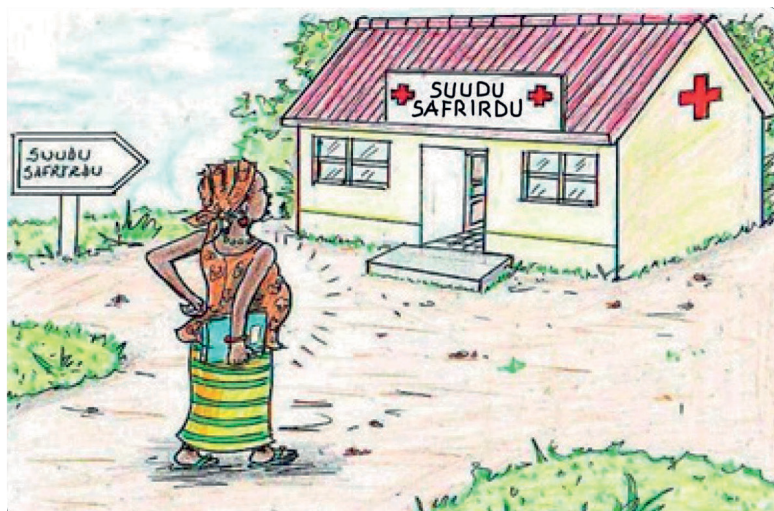
talaata boolo lootii e beeli leelaani o woni e tallaade omo tuuta.
lootaade e beeli ina adda rafi cellal.
aadee ina foti teddinde laabal e senaare.

Winndannde taro:

ko senaare e laabal ndeeni cellal.
anndu ko laabal addata cellal.
laabal alaa e beeli.
neene inna lootii daado e sukaabe mum e beeli.
lootaade e beeli ina boni e cellal aadee.
debbo ina foti teddinde laabal sukaabe mum.

Fido :

S
S

C
C

suka debbo koriido yo teddin cellal mum.

suka
su-ka
su
s

cellal
cel-lal
cel
c

Mbinnden:

S - C

CC

S - C

Tafen kijjande:

s - a → sa

c - aa → caa

a - s → as

aa - c → aac

c - e → ce

s - ee → see

e - c → ec

ee - s → ees

c - o → co

s - oo → soo

o - s → os

oo - c → ooc

s - i → si

c - ii → cii

i - c → ic

ii - s → iis

Taren kijjande:

saa-sii

ac-caa

loo-ci

tac-cu-de

soc-caa-de

bec-ce

aas-taa-de

boos-de

do-co-tal

duu-see-de

ac-ci-nee-de

tuu-fee-de

Tafen kelme:

ni-sii → nisii
 lac-ce → lacce
 toos-de → toosde

bac-cee-de
 soc-caa
 loo-col

baa-sal
 nee-su
 ac-ci-nee-de

Cilen kelme:

saasde → saas-de
 aastaade → aas-taa-de

asde → as-de
 baasi → baa-si

accinde →

toosde →

suusde →

saataade →

cette →

Tafen konngi:

sanne – cellal – ina - naane

teddinde – mum – debbo – suuti – addii – ladde – horiima – laabal

foti – daado – accaa – conal – looci – horiima – e – senaare – talaata
 reedu

Taren konngi:

accaa addii conal.

debbo ina foti teddinde cellal mum.

daado addii looci.

Winndanne taro:

suka debbo so horiima ina foti teddinde cellal mum.

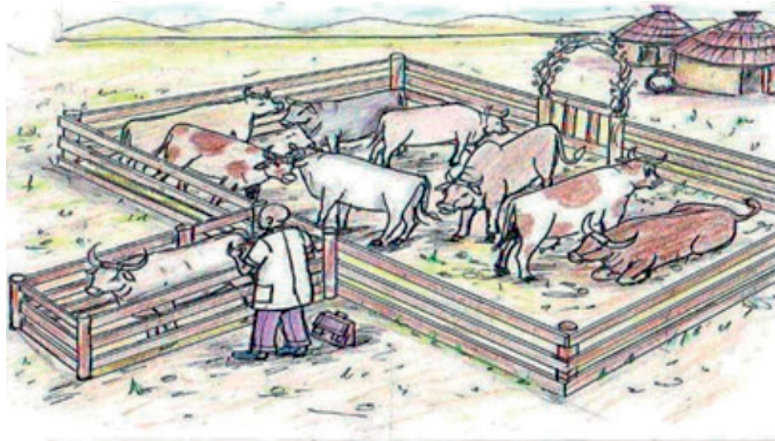
debbo so horiima haanaani wayrude suudu safrirdu.

hannde debbo fotaani jibinde so wonaa sara cafroowo.

banndu am debbo nan dii wasiyaaji, ko nafaore maa.

Fido:

g
G

k
K

gaynaako kala ina woy'aa **k**isal e cellal jawdi mum.

gaynaako

kisal

gay-naa-ko

ki-sal

gay

ki

g

k

Mbinnden :

g -k

gg - kk

G -K

Tafen kijjande :

a- g → ag

k-aa → kaa

u- g → ug

k-oo → koo

o - k → ok

g-oo → goo

g - o → go

oo - g → oog

k-e → ke

g-ee → gee

o - g → og

oo-k → ook

e -g → eg

ee - k → eek

g -i → gi

k - ii → kii

g-u → gu

k-uu → kuu

i-k → ik

ii-g → iig

Taren kijjande :

kaa-ke

ger-to-gal

guur-te

kaa-kol lek-ki

tek-te-kol

hak-kil-le

ger-te

ka-la tik-ku-de

kel-le

luu-kaa-li

ge-lo-gel

eg-gu-de

Tafen kelme :

goo-to gooto

sak-kaa-de

gal-le

sik-kat-noo

tuk-kaa-de

cas-ki

bak-ka-gol

lo-ki-tii

Cilen kelme:

baggi → bag-gi

dogde → dog-de

gorko →

kooce →

sukkude →

gelooki →

Tafen konngi:

baalel – accaa – deede – sira – gaynaako – les – sellataa – sabu – o
alaa – senaare – nana – naati – e – suudu – sakkii – koorkel
lekki

Taren konngi :

gaynaako sakkii e les lekki.

deede sira naatii e suudu accaa.

accaa sellataa sabu o alaa senaare.

Winndannde taro:

ladde woni hoɗorde kulle.

so beeli korii gaynaako aana.

gooto kala ina woy'aa kisaɓ ladde mum.

altine kala neene ina addana daado laalo baali.

ko subaka alet aali soggata kolce mum.

Fido:

REWTO BINNDANDE JANNGAADE

e → welde
→ weelde

u → surde
→ suurde

s → asko
→ sasa

g → tagi
→ taggi

d → bade
→ badde

l → feli
→ felli

c → laaci
→ lacce

k → seki
→ sekki

NAAMNE PA'DE E CELLAL

1. Hol ko dewle keñoraade mbonnanta sukaabe rewbe ?
2. Hol ko reeni cellal ?
3. No cowiido foti topitoraade cellal mum ?
4. Hol to woni hodorde kulle ?
5. Hol ko aannata gaynako ?

NDEMA E NGAYNAAKA

1. KE'BGOL NDIYAM
2. POMPUGOL JAWDI
3. LUURE HAKKUNDE AYNAABE E REMOUBE

j
J

y
Y

jarnirde so **η**akkii, **ay**naabe tampa**t**.

jarnirde

aynaabe

jar-nir-de

ay-naa-be

jar

ay

j

y

Mbinnden:

j - y

jj - yy

J - Y

Tafen kijjande:

j - a → ja

y - aa → yaa

a - y → ay

aa - j → aaj

y - e → ye

j - ee → jee

e - j → ej

ee - y → eey

j - u → ju

y - uu → yuu

u - y → uy

uu - j → uuj

y - o → yo

j - oo → joo

o - j → oj

oo - y → ooy

j - i → ji

y - ii → yii

i - y → iy

ii - j → iij

Taren kijjande :

yee-do

baa-ji

aj-jaa-de

je-yaa

ay-nu-de

tij-jaa-ni

saj-jaa-de

suj-ju-de

jey-ba

oo-yee-de

kob-je

bib-je

Tafen kelme:

ay-nu-de → aynude
 baj-jo → bajjo
 joj-jaa-ni → jojjaani

yet-too-de log-gu-de
 yar-nee-de gay-naa-ko
 huj-jaa-ji hej-jii

Cilen kelme:

jeyeede → je-yee-de
 yeeya → yee-ya
 yettude → yet-tu-de
 yeyyaa →
 woyyoo →
 aynoyde →

jusaade
 teeyde
 jeenayi
 lojaade

Tafen konngi:

baali – jeetati – tacci – jalo – asaneede – naane – ko – alkamiisa
 joloyta – kujja – debbo – saada – aynoyta – baali – mum – balkel

Taren konngi:

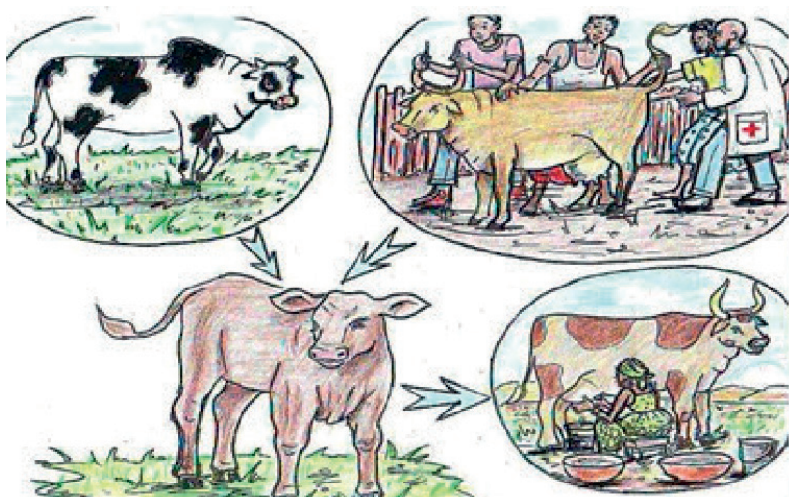
debbo saada aynoyta baali mum.
 ko naane kujja tacci.

Winndannde taro:

yettoode jeynaba ko jallo.
 jarnirde ina poti yaajneede e nokkuuji aynaabe kala.
 so jarnirde nakkii kocce ustoto cogguuli cadta belaa ustoo.
 ko ladde yaaji koo kala so alaa jarnirde ittaani.
 so jarnirde nakkii aynaabe tampat.

Fido:

p
P

w
W

p ompugol	j awdi ina huutoree hannde
pompugol	jawdi
pom-pu-gol	jaw-di
pom	aw
p	w

Mbinnden:

p - w

pp - ww

P - W

Tafen kijjande:

p - a → pa	w - aa → waa	a - w → aw
aa - p → aap	w - e → we	p - ee → pee
e - p → ep	ee - w → eew	p - u → pu
w - uu → wuu	u - w → uw	uu - p → uup
w - o → wo	p - oo → poo	o - p → op
oo - w → oow	p - i → pi	w - ii → wii
i - w → iw	ii - p → iip	

Taren kijjande:

paaw-le	waa-lo	pee-te	jaw-di	aaw-de
jeew-te	ta-wee-de	dew-le	wop-pi-nee-de	
wee-yo	paw-di	woy-taa-de		

Tafen kelme:

paaw-le	→	paawle	wop-pu-de	laa-wol
pow-le	→	powle	waa-lo	bow-te
waaw-tii	→	waawtii	tee-wu	tep-pi
			kee-wal	jaw-di
			lew-ru	

Cilen kelme:

waalo	→	waa-lo	lowwol
weetaani	→	wee-taa-ni	bewneede
bowte	→	bow-te	hawwaa
hiwde	→	hiw-de	hiiwtaade
woppude	→		tawtinde
wappaade	→		
tewaade	→		

Tafen konnggi:

aali – baaba – ko – kala – waalaani – galle – mum – pompugol – so
e – moyʼyina – jawdi – weetii – gaynaako – ina

Taren konnggi:

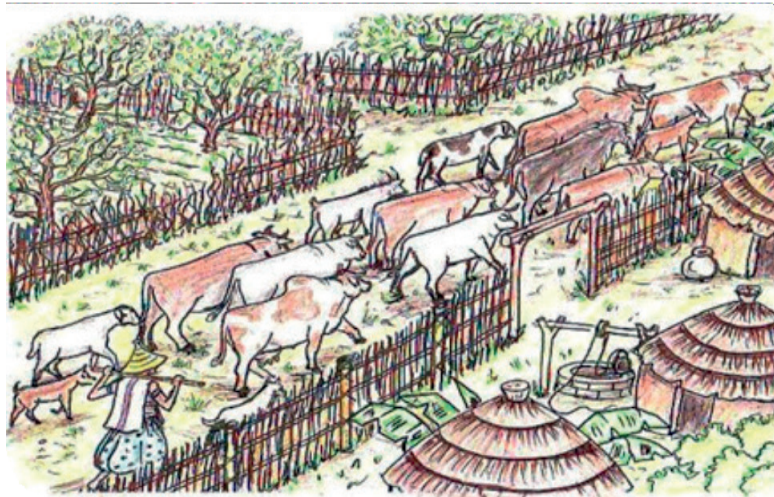
baaba aali waalaani e galle mum.
pompugol ina moyʼyina jawdi.

Winndannde taro:

pompugol ina addana jawdi soodeede law to jeere.
jooni kala gaynaako ina teddini pompugol illaa tawa alanaa dum
doole.
baaba aali nawiino jawdi mum to pompatee too.

Fido:

d
D

f
F

yubbinde kod**d**igal riiwtat **f**itinaaji.

ko**d**orle

fitinaaji

ko-**d**or-le

fi-ti-naaji

dor

fi

d

f

Mbinnden:

d - f

dd

D - F

Tafen kijjande:

d - a → da

f - aa → faa

a - f → af

aa - d → aad

f - e → fe

d - ee → dee-

e - d → ed

ee - f → eef

d - u → du

f - uu → fuu

u - f → uf

uu - d → uud

f - o → fo

d - oo → doo

o - d → od

oo - f → oof

d - i → di

f - ii → fii

i - f → if

ii - d → iid

Taren kijjande:

foo-dii → foodii

da-di

fad-daa-de

fad-do → faddo

fad-dii

ded-du-de

Tafen kelme:

fa-dó	→	fadó
déd-díi	→	déddíi
da-dí	→	dadí
baa-dé	→	
fed-dí	→	
doo-dé	→	

Cilen kelme:

bid-dó	→	bid-dó	daati	faddi
fidde	→	fid-de	fooftaade	suudeede
daddó	→	dad-dó	tiddude	dadí

Tafen konngi:

aduna – faddi – oo – faati – welaani – cadeele – siidi – capaato
sabu – debbo

Taren konngi:

aduna oo welaani sabu cadeele.
faati faddi debbo siidi capaato.

Winndanne taro:

koddigal so tawii yubbinaaka jibinat fitinaaji gooto kala yidata ko
yaajeede haa diwta keerool.
e oon sahaa, yubbinde koddigal fotaani yeebeede.
hikka gaynaako gooto ariino to gure baaba paate ‘en too.
o hodi e dow beeli burdi waawde huutoreede díi.
o salii eggude haa konsey minisipaal itti mo doon.
o waasi heen faggude makko tawi haanaani.
calo-dén déen gedé peewnen kodki men.
kisen e fitinaaji.

Fido:

REWTO BINNDANDE JANNGAADE

j → maji
j → majji

y → layi
y → layyii

p → supitii
p → suppitii

w → hawaa
w → hawwaa

d → dadi
d → daddi

f → rafi

NAAMNE PA'DE E DAMAL CELLAL

1. Hol no dewle keñoraade ciforii e nokku mon ?
2. Hol cadeele dum waawi battinde e sukaabe rewbe bee ?
3. Hol no cowiido foti teddinirde cellal mum ?
4. Hol no neddo foti reenirde cellal mum e ko taarii dum ?

NGUURNDAM PELLE

1. GEDE TAMMBIIDE NGUURNDAM PELLE
BAMTAARE
2. JAALE KUUFDE JABBAL KESDITINGOL DONLE
FEDDE

ñ
Ñ

m
M

ñande kala fedde ina sosee tawa faandaare **m**uudum laaftaani

ñande

muudum

ñ-a-nde

muu-dum

ña

muu

ñ

m

Mbinnden:

ñ - m

ññ - mm

Ñ - M

Tafen kijjande:

m - a → ma

ñ - aa → ñaa

a - ñ → añ

aa - m → aam

ñ - e → ñe

m - ee → mee

e - m → em

ee - ñ → eeñ

m - u → mu

ñ - uu → ñuu

u - ñ → uñ

uu - m → uum

ñ - o → ño

m - oo → moo

o - m → om

oo - ñ → ooñ

m - i → mi

ñ - ii → ñii

i - ñ → iñ

ii - m → iim

Taren kijjande:

maa-na

ñii-bi

lam-dam

pom-pe

dam-mu-wol

ñaa-ki

moñ-ñu-de

sam-me

Tafen kelme:

ñaam-du	→	ñaamdu
moñ-ñu-de	→	moññude
too-ñee-de	→	
ñee-ñal	→	
he-ñaa-re	→	

Cilen kelme:

dañal	→	da-ñal	ñalbi	samminde
ñoomre	→	ñoom-re	añcude	keeñe
ñaale	→	ñaale	siñcoyde	waañde

Tafen konngi:

ñande – tooñataa – mo – salii – tooñee – kala – faati – haalataa – ina
 kono – boyi – ñaamii – sira – baalel – fedde – mawnii – jagali woni
 mawdo – sukaabe – rawane

Taren konngi:

baalel sira mawnii.
 mawdo fedde sukaabe jagali tooñataa.
 faati woni mawdo fedde sukaabe jagali.
 boyi ñaamii baalel sira.

Winndannde taro:

pelle keewde ede cosee tawaa pandaale mu'en laabtaani.
 fedde foti ko jogaade daliilu cosgol jogoo njuɓɓudi fawoo e sardiiji
 laabtudi, dañ golle de wadata.
 fedde daayaannaabe ko oon sifaa jogii.
 kala mo alaa faamamuya e no fedde yiildetee ina foti toon yiiloyaade
 humpito.
 so a yahii toon a nimsataa sabu ko humpitiibe dum tigi rigi tawata
 toon to daayaan geloode ñiibirde EGAB.

Fido:

h H

nd ND

fedde ADESK **hes**ditinii yiilirde mum han**nde**

hesditinii
hes-di-ti-nii
hes
h

han**nde**
an-**nde**
nde
nd

Mbinnden:

h -nd

h -nnd

H -Nd

Tafen kijjande:

nd-a → nda

h-aa → haa

a-h → ah

aa-nd → aand

h-e → he

nd-ee → ndee

e-nd → end

ee-h → eeh

nd-u → ndu

h-uu → huu

u-h → uh

uu-nd → uund

h-o → ho

nd-oo → ndoo

o-nd → ond

oo-h → ooh

nd-i → ndi

h-ii → hii

i-h → ih

ii-nd → iind

Taren kijjande:

hen-ndu

haa-la

haa-ju

doo-ndu

ndu-roo-ri

hoor-de

ndoo-ndi

hol-se-re

huu-nde

Tafen kelme:

nden-ndi	→	ndenndi		
ndaa-ma	→	ndaama	ndaay-ri	→
loo-nde	→		nduu-di	→
fe-dan-nde	→		maa-ndin-de	→
hor-ndol-de	→		door-nde	→

Cilen kelme:

horde	→	hor-de	weendu	→	
heende	→	hee-nde	hammadi	→	
			ndamndi	→	

Tafen konngi:

wuttii – weendu – hannde – huley – aawii – e – henndu – ina – sabu
lila – bonndu – ngesa – wuppa – mum

Taren konngi:

hannde huley aawii ngesa mum. henndu bonndu wuttii.

Winndannde taro:

hannde fedde kawral yunufere ina hesditina yiilirde mum.
ndeen terde dee fof nootiima batu wadaa terde kesditinaa e dow jam
e kisal.
heewii do fedde wuuri duubi juutdi tawa ko neddo gooto tan
heynatoonde haa cay.
hay gooto fotaani heynaade fedde walla wona e tergal ngal
hesditintaake.
duum ko ko foti yuurniteede sanne sabu gooto jeyaa fedde ko ko
renndaa.
ina jojji nde yiilirde hesditintee sahaa e sahaa. hesditinde keynagol
fedde ina addana kala jeyaado heen softeende.
fedde ADESK ina heewi ko dooftii lajal mum kesditingol. cadeele pelle
keewde ko waasde faamde nafaore kesditingol yiilirde.
kesditingol yiilirde jeyaa ko e maale betirde nguurndam fedde kam e
darnde mum.

Fido: _____

REWTO BINNDANDE JANNGAADE

ñ → soñi
→ soññi

m → jamaa
→ jamma

h → lahal
→ haala

nd → heende
→ henndu

NAAMNE PA'DE E DAMAL NGUURNDAM PELLE

1. Hol ko faandaare nde laaftaani waawi baɗtinde e fedde ?
2. Hol geɗe guurnooje fedde potɗe ammiroorede ?
3. Ko waasde hesɗitinde yiilirde fedde waawi jibinde ?
4. Hol njubɓudi ndi pot-ɗon lelnude e jiilgol golle fedde ?
5. Hol darnde fedde e nder ɓamtaare ?

TAARIINDI

1. KISNAL NGALUUJI TAWAADI
2. KUUTOROGOL NGALUUJI LADDE

mb
MB

ŋ
N

cumu gurel **mb**ooyo addanii yimbe **ŋ**akkere hudo

mbooyo

mboo-yo

mboo

mb

ŋakkere

ŋak-ke-re

ŋak

ŋ

Mbinnden:

mb - ŋ

mmb - ŋŋ

Mb - N

Tafen kijjandɛ:

mb-a → mba

aa -mb → aamb

e-mb → emb

ŋ-uu → ŋuu

ŋ-o → ŋo

oo-ŋ → ooŋ

i-ŋ → iŋ

ŋ-ee → ŋee

ŋ-e → ŋe

ee-ŋ → eeŋ

u-ŋ → uŋ

mb-oo → mboo

ŋ-aa → ŋaa

ii-mb → iimb

a -ŋ → aŋ

mb-ee → mbee

mb-u → mbu

uu-mb → uumb

o-mb → omb

ŋ-oo → ŋoo

Taren kijjandɛ:

mba-ti

te-ŋe

mbal-lii

ŋo-ŋa

far-taŋ-ŋe

saa-nii

kaŋ-ŋe

mber-tii

ŋor-ta

Tafen kelme:

mbe-du → mbedu
 mbaa-lu → mbaalu
 lam-mba →
 toŋ-tu-de →
 sem-mbi-ni →

ŋa-ri →
 te-ŋe →
 ŋaa-ŋol →

Cilen kelme:

mbeelu → mbee-lu
 foŋii → fo-ŋii
 kaŋŋe → kaŋ-ŋe

toŋtude →
 ŋaañaade →
 ŋeesaade →

Taren kelme:

ŋaro – kommbol – mbaalu – kaŋŋe – semmbini – lammba – feŋaade

Tafen konngi:

ŋolii – mbabba – yero –baaba – doŋbe – puccu – seŋii – seŋantee
 mbuura – ñaamata – ko – kummba – seeño – ŋaŋol – mum. – mburu
 ŋatoowa – kaŋŋe – mbaalu.

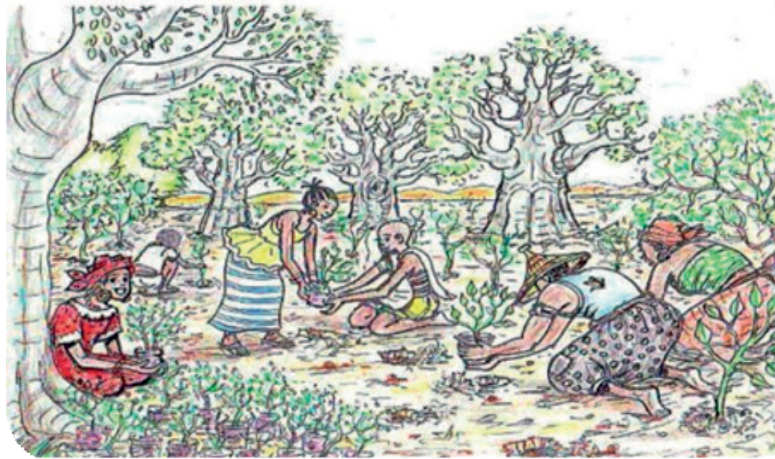
Taren konngi:

kummba seŋii doŋbe mum kaŋŋe mbuura. yero ŋolii seeño mbaalu.
 mbabba ŋatoowa seŋante ŋaŋol. puccu baaba ñaamata ko mburu.

Winndannde taro:

gurel demmba'en deŋiino boomaade e cumu hanki.
 ko takkusaan cumu nguu fudfdii. yimbe fof ndiiri pa'i toon ngam
 ñippoyde ngu. nde be njottinoo tawii jayngol gasnii hurlaade gurel
 ngel. yimbe bee kulii paayii nde wonnoo bonannde ndee mawnii yaaji
 te kabtorde jayngol jogaade de ko gaadanteeje.
 jayngol ngol ina rebira baŋ-yoo-baŋ. peete maggol ina petta cuurki
 ina duumtoo. demde maggol ina moda puŋi haa e ledde. de kalki kulle
 dogooje diwooje haa laadooje.
 yimbe be cippiri e maggol ko juuti kono be korii ngol ñippude.
 be noddoyi yimbe laamu ñippooŋe jayngol. been nde wonnoo ko
 haralleeŋe daannini ngol. yimbe gurel ndadfi kono kulle maŋbe
 mboomiima haa kuubi nde tawnoo ngol yottiima gedduuji maŋbe di.

ng
NG

y
Y

ngaree kabo-dēn fey^yere loren ledde

ngaree fey^yere

nga-ree fey^y-e-re

nga y^e

ng y^ʼ

Mbinnden:

ng -y^ʼ

nng -y^y

NG -Y

Tafen kijjande:

ng-a → nga

y- aa → yaa

a-ng → ang

aa-ng → aang

y-e → ye

ng-ee → ngee

e-ng → eng

ee-y → eey

ng -u → ngu

h-uu → huu

u-y → uy

uu-ng → uung

y-o → yo

ng-oo → ngoo

o-ng → ong

oo-y → ooy

ng-i → ngi

h - ii → hii

i-y → iy

ii-ng → iing

Taren kijjande:

ngaa-ri

dey^y-ye-re

fon-nge-re

ten-ngaa-de

fey^y-yaa-ni

lon-nge-re

nga-lu

nge-loo-ba

ley^y-ye-re

Tafen kelme :

moo-yu	→	mooyu	ngil-ngu	→	
ngu-li	→	nguli	yen-ngii-ma	→	
goy-yaa-de	→		loo-yaa-de	→	
haa-nge	→				
naa-nge	→				

Cilen kelme :

loyaade	→	lo-yaa-de
tonngol	→	
sayyude	→	
ngooroondi	→	

Tafen konngi:

oyu – biyye – e – cinngooli – tonngii – ngelooba – mum – moyyaani
ngesa – sara

Taren konngi:

cinngooli tonngii ngelooba mum sara yiwi.
Oyu moyyaani e do biyye ngaawaa

Winndannde taro:

kaaw ngayde bami tonngu ngasirdi e jammber fa'i ngesa mum .
o yottii o labii yiwe didi maamaaje o feyyi de o woni e fertaade.
o tinaani haa gite makko e gite ooyefoore laabdi nayi. ndeke hay
kaayit gooto yamiroore o hebaano.

o fadaani nii hay salminaango oon o tami teppe o ullii e dunndu. oon
ne rewi e makko haa do o tampoinoo alla wadi kadi o fergitii e cebe
tuuba makko o filti o murbii e sara janal.

oon jaggi mo ombo luuka haa gurel fof tobi e dow mabbe.
be njurmii mo hakke e no o siforii nii be mballi mbo o yobi alamaan.
e kootol hee be ngoni e wasiyaade mbo. mawdo wuro ngoo reentini
mbo yo o woppu bonnude ladde sabu ko nafaore mabbe fof.

Fido: _____

REWTO BINNDANDE JANNGAADE

mb → mbaalu
→ bammbaado

ŋ → teŋe
→ kaŋŋe

ng → tengaade
→ tenngaade

y → saay'i
→ say'yi

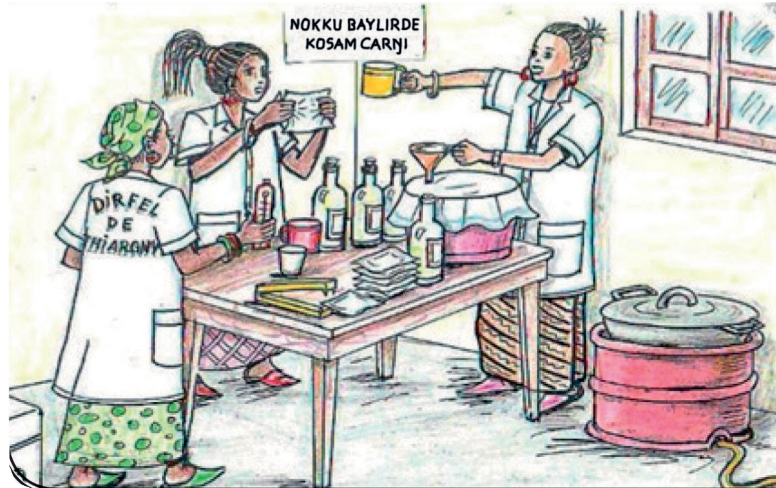
NAAMNE PA'DE E DAMAL TAARIINDI

1. Hol no ladde mon siforii ?
2. Mbele odon ndadɗi peeje deenirde nde ?
3. Mbele cumuuji ladde ɗii ngustiima e nokku mon ?
4. Hol ko cumu ladde waawi baɗtinde ?
5. Ko e hol fannuuji ladde mon huutorirtee ?
6. Mbele kuutorgol ladde ngol ina waɗanaa njuɓɓudi ?
7. Hol nafaore wonnde e lorngo ledɗe ?

BIILEYDIYAAGAL

1. DARNDE DEBBO E NDER BAMTAARE
2. JOBGOL LEMPO

r
R

b
B

rewbe carni ko daraniibe	bamtaare
rewbe	bamtaare
rew-be	bam-taa-re
rew	bam
r	b

Mbinnden:

r - b

r - bb

R - B

Tafen Kijjande:

r-a → ra	b-aa → baa	a-b → ab
aa-r → aar	b-e → be	r-ee → ree
e-r → er	ee-b → eeb	r-u → ru
b-uu → buu	u-b → ub	uu-r → uur
b-o → bo	r-oo → roo	o-r → or
oo-b → oob	r-i → ri	b-ii → bii
i-b → ib	ii-r → iir	

Taren kijjande:

bu-ri	baa-ri	raa-bir-ta	ur-bu-de
boo-rii-ma	bur-tat	uur-de	cuur-ki

Tafen kelme:

baa-rii	→	baarii	suur-tin-de	bur-du-de
ur-bi	→	urbi	suur-taa-re	wer-su-de
raab-de	→	raabde		

Cilen kelme :

baarde	→	baar-de	aabnaade	oornude
rebii	→	re-bii	modsindii	ferbe
baarnude	→			
durngo	→			
duurnaade	→			

Taren kelme :

bamtaare – aabnaade – burnaade – rebii – baarorde – rewbe
robindaade

Tafen konngi :

darnde – bamtaare – ko – fotaani – accude – gooto – ina – mballoo
den – jamaanu – hannde – debbo – fotaani – caggal – hay – mo
woni – e – foti – kala – daranaade – renndo – bonii – feere – so
baaree – men – ngaree

Taren konngi :

jamaanu hannde ko debbo foti daranaade bamtaare renndo. darnde
gooto e men kala ko daranaade bamtaare renndo.

Winndannde taro :

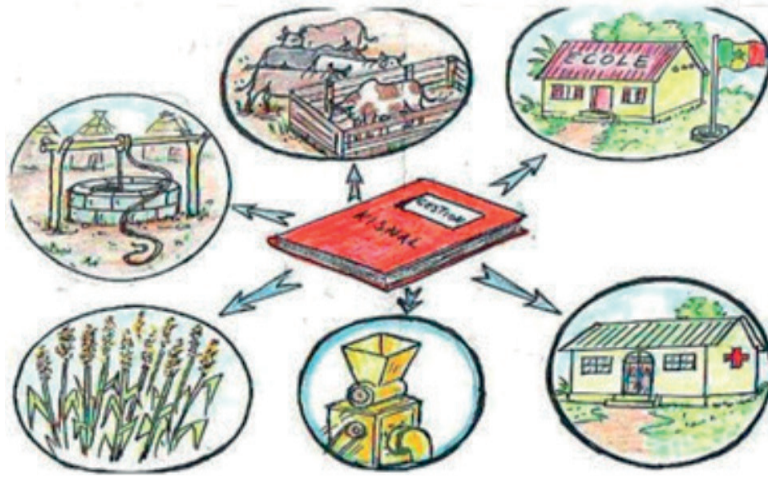
debbo hannde fotaani joodaade tawa hay huunde wadaani. debbo
ko salndu mawndu e nder leñol ko duum wadi ene foti teddineede e
walleede.

jannginde debbo ko jannginde leñol sabu ko debbo heewi nehde
sukaabe.

debbo ferlo, debbo jolof yontii ummo-daa ndaro-daa ndado-daa haa
bamtaa, njanngaa demngal maa, njooltaa hujjaaji maa.

yonii hanti ndee tampere debbo e nokkuuji mon.

nj NJ

njobdi lempoo ko fotde men wi'aa

njobdi

wi'aa

njob-di

wi-'aa

njob

'aa

nj

,

Mbinnden:

nj - '

nnj -'

Nj

Tafen kijjande :

nj- a → nja

nj-o → njo

nj- aa → njaa

nj-oo → njoo

a-nj → anj

e-nj → enj

aa -nj → aanj

ee-nj → eenj

nj-u → nju

nj-uu → njuu

o-nj → onj

oo-nj → oonj

nj -e → nje

nj -ee → njee

u -nj → unj

uu -nj → uunj

nj-i → nji

nj -ii → njii

i-nj → inj

ii - nj → iinj

Taren kijjande:

kan-nje nji-'aa-taa

goñ-njol

can-nje

kañ-nje san-nje-re

ban-njal-le

fa-'i

loñ-njaa-de

Tafen kelme :

fa-'i	→	fa'i	mba'-di	kan-nje
wi-'at-noo	→	wi'atnoo	njul-lii-be	kañ-nje
yi-'ii	→	yi'ii	loñ-njii	

Cilen kelme :

wa'i	→	wa-'i	bannjalle	njaareendi
njeenaari	→	njee-naa-ri	be'i	ciññooje
bonnji	→	bon-nji		
la'al	→	la-'al		

Taren kelme :

njeenaari – njobdi – be'i – wa'iino – njuɓɓudi – mu'en

Tafen konngi :

njobdii – men – hooreejo – wi'i – lempo – yimbe – doojinaabe – ko min – ko – hannde – mu'en – njobii.

Taren konngi :

doojinaabe njobii lempo.

hooreejo komin wi'i ko hannde yimbe men njobdii lempo.

Winndannde taro :

njobdi lempo ko huunde waddiinde kala biɗɗo leydi tolniido heen.

faayiida muudum ina teenɗi e nder bamtaare renndooji men.

yimbe renndo dowri dooji ko fellitɓe bamtude nokkuuji mu'en. mi yi'aani heen mo yobaani hikka.

laamu ngu weltiima haa hokki ɓe njeenaari podanoondi heen.

ɓe kebii heen kaalis keewɗo baawɗo wallitde ɓe e darnde mabbe kam e ci'nugol bidsee mabbe.

hikka kala ko ɓe kuninoo wadde e gure renndo dowri mabbe ngoo maa ɓe mbaɗ dum boyli balke cuudi cafrirdi dare pinngu ekn.

Fido :

REWTO BINNDAN'DE JANNGAA'DE

nj → sannjaade
 → njawdi

, → uri
 → na'i

REWTO HUU'BTIDINNGO

Rewto 1 : LIMTO ALKULE PULAAR

a - b - o - t - i - n - e - d - u - l - s - c - g
k - j - y - p - w - d - f - ñ - m - h - nd
mb - ŋ - ng - y' - r - b - nj - '

Rewto 2 : MBA'DI E SIFAA ALKULE PULAAR

alkule pulaar njogii ko mba'diiji didi : **muume** e **laabde**.
alkule laabde dee ne njogii ko sifaaji didi :

– **laabde dabbe** : a - e - o - i - u (5)

– **laabde duurtude** : aa - ee - oo - ii - uu

alkule muume dee ne njogii ko sifaaji didi :

– **muume ciddooje** :

b - t - n - d - l - c - g - k - j - y - p - w - d - ñ - m nd - mb
ŋ - ng - y' - b - nj.

so de ciddii ko nii de mbinndirtee :

bb - tt - nn - dd - ll - cc - gg kk - jj - yy -pp - ww - dd - ññ - mm
nnd - mmb - ŋŋ - nng - y'y' - bb - nnj

– **muume de ciddataa** : f - h - s - r - '

ina tawee e nder alkule muume dee :

– **muume mehe** : b - t - d - l - c - g - k - j
y - p - w - d - y' - b - r - s - h - f - ' (19)

– **muume ñonnde** : m - ñ - ŋ - n (4)

– **muume ñonndidinaade** : mb - nd - ng - nj (4)

AFRIK

Afrik hedto daande am !
E nder jamma nibbo pooynu-mi
Lampaaji njubbin-mi
Jimdi miijo bernde am taftii-mi
Mballii-mi horde ngommbudi winndooɓe
Kudol gilli berde cettu-mi haa
seebi, yoodi, njaltin-mi mette leñol am
Mbinndu-mi bataakeeji masiraadi gondi gilli e yeeweende
Mi yoodaama bibbe Afrik
be njoodaaki e nder cuudi saanga ñaldi tampere
E dunyaa be njoolaaki
Ñekkanbe tufle ganndal e bamtaare
Muti e maaje ganni, taycoyi njoolaaki
Goonɗinbe golle, mbakkii cuudaaki
Tiri peeje, kawri, naati e leydeele
Be noddii bibbe Afrik
Endam e kosameeje

Afrik rewo e worgo, saahal e baleeri
Ngootaagu men, so awluɓe ngulliino
Askooji men na ndenta ko leelaani
Mbaɗen goobe jiile, njarnen hoddiiɓe
Kosam enndu yumma, demngal fulfulde
Ngonen neddo gooto, kabo-den bonnoobe
Serendiibe laabi peewal nduttaaki
Ndarii e ngañngu berde, kolliri cuudaaki
Be kelii gawye, mbeddii cammeeje
Ndufi diyye e pooye jayli, pirtoyi galleeji
Be ndotti foobre lekki, baramlefi ngoocaama
Kono be njejjitiino dadi dii maayaani.

Aamadu SOH, Dolli

BAD'TORGOL REW'BE E JODLE TAYNAN'DE

Emin njetta laamu Senegaal e anniyaaji
mum e wadtorde rewbe e jodle
taynande hay so tawii rewbe mbadtii
wonde jaagorde, nulaabe suudu sardiiji,
konseyeeji, bad'torgol rewbe e jodle
taynande e nder Ferlo ina leefi haa burti.
Hay so wonii rewbe keewaani jande ne hebe
njogii hakillaaji e addude miijooji mabbe e
kala feere fotnde yetteede.

Min ngadii welsindeede ko e nder galleeji dii,
sabu ina heewi peeje y'eftateede tawa min
ndiisnaaka. E pelle de min ndenndi e worbe,
min keewi wadeede ko caggal. Hay e nder
birooji hee min keewi wadeede ko cukko
ellee min ngalaa hakillaaji e tammaade
gollefedde.

Piilegol lefol joom wuro woy'aani rewbe
bee be piilataa, be piiletaaake.

E nder goomuui kalfinaadi kisnal golle renndo
min keednaa heen ko caggal. Alaa e goomu
kisnal fooraas do rewbe ndokkaa gedal e
halfineede heen huunde.

E nder lanndaaji politik, hay so rewbe buri
keewal, be buraani heen halfineede golle
teen'tude.

E cubagol konseyeeji ko min yejjitaabe. E nder
kominotee riiraluuji tati gondi e deppartemaa
Raneeru Ferlo, ko rewbe tato tan ngoni heen.
Minen rewbe Ferlo miden ndaranii hebde
hakkeeki amen e kala fannu. Emin ñaagii ballal
laamu, pelle ballooje e ardiibe lanndaaji politik
kala.

Faatimata Sayku SOH, Yunufere

LADDE

Ladde ko cudaari, fotaani bonneede!
Ladde ko kanje kaando reeneede,
hormeede, hisneede.

Ladde ko ngalu tawaangu, neema mo Alla
wadani yimbe duum ko fartaje mo Geno
newnanani winndere.

Ladde fotaani bonneede!
Feyyude soppayuru walla lekki ndariiki tawa
alaa sabaabu teenjado ko aayfinde nguurndam
yimbe e kulle walla boom winndere.

Laamu Senegaal ina daraanii aawde e lorde
ledde ngam habaade jeereende. Ko duum woni
kisal taariindi. Yeru mum ko pafol lorgo ledde
jaajngol, juutngol ngol mawdo leydi ndii e hoore
mum ummanii.

Ngool balol ladde heccere woni inniraangol e
demngal farayse «Grande Muraille Verte». Ko
ebboore wafnde faayiida nde mo woni kala foti
heen addude ballal muudum.

Bulnannde Goomu Hebloobe CERFLA

DARND E CERFLA

Kaalen huunde e darnde CERFLA.
Majjere yaltii sabu darnde CERFLA.
Sagataabe worbe, seemedbe rewbe palee Fedde
bambaare, tinee ko CERFLA !

CERFLA arii, ardii e muñal.
Kala dewdo heen naata edañal.
Kala fof mbo janngaani, mbo janngi winndaani,
reenaani ganndal.

Ko CERFLA woni hodee hotta, hodo hotta, toree
rokka, ñiibna ganndal.
Ko CERFLA woni besda mbaawka, rokkira baawal
Laabi jannginirdi e di bambaare fof so a yidii faa to
CERFLA.

CERFLA tuttiima ganndal dooftii majjere, darnii
bambaare, riiwtii baasal.
CERFLA itti ngaameela, noddii softeende, ñiibnii
ngondiigu, hadtii ceeral Ndeen dille ndillii ene no
yeeboo.

Sooynee yidee ko comcol, wirtoo yidee ko balngol,
yottoo yidee ko ñari banndu.

Maa mbi'aa fof CERFLA, ndaw mba'di e yeeso CERFLA.

Yo wuur fedde CERFLA, yo wuur terde CERFLA.

Galo Belal BAH, Linnger

Gonnodo Hooreejo

Fedde Bantoore Aynaabe Jolof (FBAJ)